

Robert Nozick özelinde liberteryanizmin vergi adaleti tartışması

The tax justice discussion of libertarianism specific to Robert Nozick

Gönderim Tarihi / Received: 31.05.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 03.12.2021

Doi: <https://doi.org/10.31795/baunsobed.945629>

Mutlu YORULDU**1

Ahmet Yavuz ÇAMLI²

ÖZ: Klasik liberal düşünceye göre devlet sosyal ve ekonomik hayata müdahale etmemelidir. Devlet, güvenlik gibi sadece asli görevlerini yerine getirebilecek kadar harcamada bulunup vergi tahsil etmelidir. Liberteryanizm, klasik liberal düşüncenin devamı olarak minimal devlet anlayışını savunur. Bununla birlikte liberteryanizm, liberal yaklaşımın radikal bir savunusunu yapar. Bu bakımdan liberteryenlere göre devletin fonksiyonelliği ne derece sınırlandırılırsa bireysel özgürlük alanı o derece genişletilir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı liberteryen akımın öncülerinden olan Robert Nozick'in düşünceleri çerçevesinde vergi adaleti konusunu araştırmaktır. Elde edilen bulgulara göre liberteryen doktrinde vergi adaletine ulaşabilmenin temel şartı gelir ve servet üzerinden düz oranlı vergi alınmasıdır. Öte yandan Türk vergi hukuku açısından değerlendirildiğinde bu yöntemin gelir ve servet dağılımında adaletsizliği tetikleyici bir etkiye sahip olduğu görülür.

Anahtar Kelimeler: Liberteryanizm, Robert Nozick, İktisadi adalet, Vergi adaleti, Düz oranlı vergi

ABSTRACT: According to classical liberal thought, the state must not interfere with social and economic life. The state must spend only enough to fulfill its essential duties such as security and collect taxes. Libertarianism advocates the minimal state understanding as a continuation of classical liberal thought. Libertarianism, however, makes a radical defense of the liberal approach. In this respect, according to libertarians, the more the functionality of the state is restricted, the more the area of individual freedom is expanded. In this direction, this study aims to search the issue of tax justice within the framework of the thoughts of Robert Nozick, one of the pioneers of the libertarian movement. According to the findings, the basic condition of achieving tax justice in libertarian doctrine is to receive flat tax on income and wealth. On the other hand, when evaluated in terms of Turkish tax law, it is seen that this method has a triggering effect on the distribution of income and wealth.

Keywords: Liberterianism, Robert Nozick, Economic justice, Tax justice, Flat tax

** Sorumlu Yazar / Corresponding Author

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/Maliye/Mali İktisat Anabilim Dalı, mutluyoruldu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1010-2938>

² Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi/Kula Meslek Yüksekokulu/İşletme Yönetimi Programı, ahmetyavuz.camli@cbu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0746-9755>

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

Evaluate the classical liberal understanding of economics and the tax perspective of this understanding when pioneered by Adam Smith, and evaluate its perspective with a lot of work. It was emphasized that the taxation intervention towards the economy would be intense if this was to increase the price of the market. If taxation is to be resorted to, the state should establish a tax scheme as general as it is reasonable. Use "payment summary", appropriate campaigns and progressive taxes to establish a fair tax system across society. All academic studies have been evaluated in this context and some comments and criticisms have been brought. Libertarianism, on the other hand, has a system that accepts state intervention, although the system is based on liberal economy. In this theory, the minimalist state understanding, the state should resort to any taxation. There are few studies that analyze the perspective of libertarianism while working on the literature, and freedom taxation and taxation while working on the notation. Although there are some studies on libertarianism in the literature, the number of studies that analyze libertarianism's perspective on taxation and tax justice is rare. Therefore, this subject is missing in the literature. In this study, this deficiency has been tried to be eliminated. The state's resort to taxation creates a dominance over the voluntary decisions of individuals and may lead them to make wrong decisions by distracting them from rationality. The state's economic and social intervention through taxation is both immoral and causes loss of social welfare. In terms of normative libertarianism pioneered by Robert Nozick, the attempt of the state to intervene in the economy and society, including taxation, has been defined as a moral problem. Libertarians, especially Robert Nozick, strongly reject the progressive taxation that classical liberal economists put forward for fair taxation. Progressive taxes are an interference with the jurisdiction of individuals and mean the confiscation of an individual's income and property without their consent. Therefore, they cause a result against individuals with income and wealth. If the state is going to resort to taxation, it should use flat taxes. In flat taxation, since everyone's income and wealth are taxed at the same rate, no result will arise against the income and wealth situation of any individual and a fair taxation can be established.

Methodology

In the study, descriptive modeling and documentation analysis technique, which is one of the qualitative research methods, was used. Descriptive modeling is a qualitative research method used to identify, examine and interpret any situation, event and problem in detail. While using this method, data is often collected by scanning and documentation techniques. Since the research subject of this study has historical bases, the documentation analysis technique was preferred. Documentation analysis technique; It is a qualitative analysis technique used to rigorously and systematically analyze the content of written documents related to a topic, event or problem.

Findings and discussion

In terms of classical liberal thought, it is essential to use individual rights and freedoms without state intervention. This idea limits the duties of the state to the realization of defense, justice and security services. It accepts the government's effort to obtain financing at a level that can perform these services as legitimate. While the states fulfill these limited functions in the society, they can collect limited taxes as a source of finance. In other words, it is not deemed appropriate to provide any other resource, including borrowing, except for limited tax provision, in the performance of these functions. Because this may mean government intervention in the market. The state's limited taxation authority, taking into account the "payment power" of individuals or individuals, provides a fair tax distribution, especially with tools such as progressive taxes. Thus, a balanced distribution takes place in the distribution of income and wealth. With progressive tax structures, income and wealth are "redistributed" by the state and social tax justice is ensured.

The starting point of libertarianism pioneered by Nozick is based on the classical liberal understanding. On the other hand, libertarianism begins to differ from liberalism in views other than the protection of individual rights and freedoms and the fact that the authority over them is left to the individual. According to libertarians, the state should not use its primary duties all the time, but in the event of an attack on the rights and freedoms of individuals in society, especially their private property rights. In

other words, the state can step in to protect the individual whose property is attacked when there is anarchy in the society. Moreover, it would be more appropriate to leave this function to another private institution other than the state.

Results and recommendations

From the point of view of the financial functions of contemporary state structures, it can be argued that the views of libertarians, especially Nozick, are far from reality. Today, the gaining weight of the social state approaches supported by the constitutional provisions of the states brings the intrusive functions of the states, including the income and wealth status of the individuals, to the fore in terms of ensuring social justice. In particular, the balanced spread of tax justice to the society directly or indirectly affects the income and wealth distribution of individuals. It can be said that it is not possible to replace the progressive tax policy on income and wealth with another policy in order to reduce the inequality between the rich and the poor and to provide a minimum standard of living for the disadvantaged, at least for the time being. However, the hardness or softness of progressive tax tariffs on income and wealth elements can always be discussed and efforts can be made to find the best. Moreover, it is obvious that tax policies, which constitute an important part of the fiscal policies of the states, are not an absolute rule and can be changed by being evaluated within the spirit of the time.

It can be stated that libertarianism represented by Robert Nozick is disconnected from today's social and economic realities. Although classical liberal thought emerged historically before libertarianism, it is known that the basic principles of taxation have been adopted in today's societies. In this situation, it is seen that although libertarianism developed a tax understanding with important arguments in Nozick's case, these ideas do not have general applicability in practical life. In addition, Nozick's opposition to "redistribution" and "progressive taxes" by transforming individualism into selfishness and ignoring the reality of "poverty" emerges as an important point of criticism.

Giriş

Adalet, yüzyıllardır üzerinde tartışılan ve hedeflenen bir olgudur. Adaletle ilişkin ortak ve benzer tanımlar yapılsa da adaletle nasıl ulaşılabileceği konusunda aynı fikir birliğinin bulunduğunu söylemek zordur. Aynı şekilde iktisadi adalet ve bu çerçevede değerlendirilebilecek vergi adaleti olgusuna ilişkin ortak ve mutlak bir görüş bulunmaz. Vergi adaleti, üzerinde çokça fikir yürütülen temel kavramlardan biridir. Vergi adaleti meselesinde temel amaç bireylerin vergi yükünü eşit bir şekilde paylaşmalarını sağlamaktır. Bu nihai amaç, bireylerin sahip oldukları subjektif koşulların dikkate alınarak orantılı bir dağılımını gerektirir. Bu noktada sorulması gereken soru şöyledir: Toplumdaki toplam vergi yükünün kişiler arasında eşit oranda dağılması mı vergi adaletini sağlar yoksa söz konusu vergi yükünün kişiler arasında özel ve ailevi durumları gibi subjektif şartların da dikkate alınarak dağıtılması mı vergi adaletini sağlar? Bu doğrultuda vergi adaletinin nasıl yorumlandığı ve toplumda vergi adaletini tesis edebilmek amacıyla hangi iktisadi araç ve formüllerin kullanılması gerektiği önem kazanır.

İktisadi düşünce akımları kendi ilke ve dinamikleri çerçevesinde vergi adaletine ulaşmak için farklı yöntemler ileri sürerler. Klasik liberal iktisadın öncüsü kabul edilen Adam Smith 1776 yılında yayınladığı “Milletlerin Zenginliği” adlı kitabında adil vergi dağılımına vurgu yapar, vergilendirmede esas alınması için vergilendirme ilkeleri geliştirir ve bu ilkelerin fonksiyonlarını açıklar. Smith’e göre vergilendirme ilkelerinin en önemlisi “ödeme gücü ilkesi”dir. Devleti yönetenler bireylerden vergi almak isterse onların ödeme güçlerini dikkate almalıdırlar. Görüldüğü gibi Smith ve klasik liberal öğreti açısından vergi adaletinin temeli mutlak bir eşitlik durumunda değil vergilendirmenin orantılı olması durumunda mümkündür. Günümüze bakıldığında vergi politikaları oluşturulurken bireylerin gerçek anlamda ödeme güçlerini tespit edebilmek için bazı mali araçlardan yararlanıldığı görülür. Bu araçlar arasında en yaygın başvurulanlar en az geçim indirimi, ayırma ilkesi, artan oranlı tarifeler, istisnalar ve muafiyetler olarak sıralanabilir.

Bu bağlamda liberalizmin bir uç noktasını temsil eden liberteryenler de içsel motivasyonları ışığında vergi adaletini tesis edebilmek için klasik liberal öğretiden farklı olarak birtakım politika önerileri geliştirirler. Liberteryanizmin öncülerinden olan Robert Nozick’in düşünceleri bu konuda önemlidir. Aşağıda öncelikle liberteryen yaklaşım ve bunun liberal düşünce ile karşılaştırılması kısaca ele alınacak, ardından liberteryanizmin ve Nozick’in düşünce sisteminde vergi adaleti konusuna nasıl yaklaşıldığı ortaya çıkarılmaya çalışılacak, sonrasında Nozick’in vergi üzerine görüşleriyle Türk vergi hukukundaki karşılığı değerlendirilecektir.

Literatür taraması

Kavramsal çerçeve

Liberteryen öğretinin temelini 18. yüzyılda ortaya çıkan ve 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde dünya genelinde egemen anlayış olma özelliğini kaybeden klasik liberal düşünce oluşturur. Her ne kadar liberalizmi refere etse de liberteryanizmde siyasi ve felsefi açıdan daha radikal fikirlerin benimsendiği görülür (Freeman, 2001: 106). Bu akımın öncüleri olarak Robert Nozick, Loren Lomasky, Norman Barry, David Schmidtz ve Chandran Kukathas belirtilebilir (Erdoğan, 2009: 7-31).

Genel olarak liberteryanizmin yenilikçi ve aynı zamanda ayrılıkçı özellikleri bulunan liberal bir görüş olduğu kabul edilir. Liberteryen doktrin, gelenek karşıtlığı olarak ortaya çıkıp bireysel ve toplumsal alanda dönüşümü simgeler. Modernite gibi entelektüel, kültürel ve politik bir olgunun evrilmiş bir halini temsil ettiği söylenebilir. Bu yaklaşımı savunanlar kendilerine hareket noktası olarak negatif özgürlük kavramını seçerler (Davies, 2008: 25).

Liberteryanizm, devlet-toplum ilişkisinde hâkim olan modern yaklaşımların bir kısmını sert bir şekilde eleştirir. Yaklaşımı savunanlara göre devletin toplumdaki rolü önemli biçimde sınırlandırılmalıdır. Bununla birlikte geçmişten günümüze hemen hemen tüm siyasi, sosyal ve iktisadi fikir akımlarının benimsemiş olduğu güvenlik, savunma ve adalet hizmetlerinin devlet tarafından ifa edilmesine gerek yoktur. Aynı zamanda devlet veya kurumları eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, ekonomik büyüme, kalkınma ve dini kurumlar kurma gibi fonksiyonlar üstlenmemelidir. Tüm bu alanlardaki faaliyetler bireyler tarafından özgürce yerine getirilmelidir. Örneğin pazardaki rekabetin faydalarına değinirken

devletin bürokratik mekanizmalarının etkinliklerini kaybettiklerini, yoksulluk ve çevre kirliliği gibi bazı sorunları ele almada devleti yönetenlerin pasif ve yetersiz kaldıklarını dile getirirler (Alan, 2016: 8).

Liberteryenler, sosyal devlet anlayışına ve refah politikalarına yönelik ciddi eleştirilerde bulunsalar da devletin varlığına ihtiyaç olup olmaması hususunda farklı eğilimlere ve çizgilere sahiplerdir (Taner ve Yayla: 2018: 8). Bu bakımdan liberteryen kuram olarak belirtilebilecek tek ve homojen bir takım ilkeler ve kurallar dizini bulunmamaktadır. Diğer yandan liberteryenler arasında klasik iktisatçıların öz sahiplik fikrinden etkilenenler; seçme özgürlüğü, bireyin hiçbir konuda ve biçimde sınırlandırılmaması ve otonomi ilkeleri temelinde bütünleşirler (Erdoğan, 2009: 7-31). Liberteryenler bir çerçeve olarak normatif ilkeler, ampirik genellemeler ve politika tavsiyelerinden oluşan bir ilke ve kurallar bütünü üzerinde mutabık kalırlar. Devletlerden, kurallardan, kurumlardan veya topluluklardan ziyade bireylerin ve bireysel tercihlerin önemli olduğunu savunurlar. Bireylerin devlet veya toplumdaki diğer kurumlar tarafından gelen bazı müdahale biçimlerine karşı hakları bulunduğunu ifade ederler. Yani bireylerin hiçbir şekilde dışarıdan bir müdahaleye maruz kalamayacak güçlü mülkiyet haklarına ve bunların tutarlı biçimde tanınmasından doğan ekonomik özgürlüklere sahip olmaları gerektiğini belirtirler. Liberteryenlere göre onların kişisel özgürlüklerini zedeleyici eylemlerden devlet dâhil tüm kurum ve kuruluşlar kaçınmalıdır. Bu bakımdan devletler, bireysel özgürlüğün korunmasının ötesinde yağma ve saldırı gibi anarşik durumların oluşmasına engel olmalıdırlar. Ayrıca devletler, bireylerin özellikle mülkiyet ve ekonomik özgürlüklerini ihlal eden yeniden dağıtım ve diğer amaçlar için uygulanan ve uygulanacak politikalarından uzak durmalıdırlar (Alan, 2016: 8).

Liberteryanizm ve liberalizm kıyaslaması

Liberteryenler arasında liberalizmin özellikle devlet hakkındaki temel düşüncelerini, bireysel özgürlük ve hakların korunması bakımından zararlı gören minarşist bir eğilim bulunur. Bununla birlikte bireysel özgürlüklerin maksimizasyonunun sağlanabilmesi maksadıyla devletin tamamen varlığının sona erdirilmesini destekleyen ve savunan anarko-kapitalist bir zihniyet de hâkimdir (Brennan, 2004: 59-103). Liberallerin toplum ve piyasa içinde devlete yüklediği asli fonksiyonun kapsamında savunma, adalet ve güvenlik gibi saf kamusal hizmetler bulunur. Minarşist liberteryenlerde bu anlayış daha dar açıdan ele alınır; devlete sadece adalet ve güvenlik hizmetlerini gerçekleştirme fonksiyonu yüklenir. Ayrıca asgari seviyede de olsa refah dağıtımında devlete herhangi bir sorumluluk verilmez. Diğer bir ifadeyle negatif özgürlükler doğrultusunda, birey, devlet tarafından yapılacak bir dayatma ile herhangi bir yükümlülük altına sokulmamalıdır (Kirmanoğlu, 2012: 21). Dolayısıyla liberteryenlerin, bu bakış açısıyla devletin sosyal hayatı ve piyasa ekonomisini düzenlemek için gerçekleştireceği kamu harcama politikaları ile vergi politikalarına da karşı çıktıklarını belirtmek mümkündür.

Klasik liberaller ekonomiye yönelik devlet müdahalesini kabul etmeyen ve devlete sınırlı bir hareket alanı tanıyan bir tutum sergilerler. Bu anlayışın geçerliliği 1929 yılında ABD’de patlak veren ve tüm dünyayı etkisi altına alan Büyük Buhran’a kadar sürer. Ortaya çıkan kriz, liberal düşünceye ve onun sahip olduğu ve savunduğu temel ilkelere olan güveni sarsar. Kriz, yeni politikaların geliştirilmesini zorunlu hale getirir. John Maynard Keynes önderliğinde geliştirilen yeni politikalar ile krizden çıkılabilmesi için devlet eliyle toplam talebin artırılması gerektiği savunulur. Diğer bir ifadeyle devletin piyasaya müdahale ederek bütçe açığı politikası ile kamu harcama düzeyini artırması ve dolayısıyla para, istihdam ve faizin genel bir dengeye getirilmesi amaçlanır (Biber, 2008: 60). Keynesyen anlayışla birlikte devlet müdahalesini reddeden yaklaşımın yerine devlet müdahalesini destekleyen ve teşvik eden yaklaşım ikame edilir. Bu dönemle birlikte devletler artık ekonomik ve sosyal hayatın önemli bir regülatörü haline gelirler.

Liberteryenizmde devletin bireylerin özgürlük alanlarına ve iktisadi karar verme yetkilerine hiçbir şekilde müdahale etmemesi gerektiği savunulur. Burada temel olarak devletsiz piyasa yaklaşımı önem kazanır. Temel hak ve hürriyetlerin, barışçıl ilişkilerin ve çoğulcu hukukun kalıcı hale gelmesi için tüm hukuk kodlarının üzerinde ahlâki kodların var olması gereken tek bir liberteryen ilkeye vurgu yapılır. Saldırmazlık aksiyomu olarak ifade edilen bu yaklaşımla, başkasının şahsına ve malına şiddet uygulanmadığı müddetçe insanların tüm davranışlarında özgürlüğü esas alınmalıdır. Saldırmazlık aksiyomu sayesinde, toplumda özgürlükler herkes için geçerlilik kazanacaktır. Diğer bir ifadeyle sadece bu durumda müdahale ihtiyacı duyulabilir. Böyle bir ihtiyacın hâsıl olması halinde anarşiyi ortadan

kaldırarak olan devlet değil bu görevi üstlenen rekabet eden koruma acenteleri ve rekabet eden mahkeme düzenidir. Bunun dışında hiç kimse ne toplumsal düzene ne de piyasaya müdahalede bulunmamalı ve bireysel özgürlükleri zedelememelidir. Böylelikle Nozick, bireyin öz mülkiyetine yönelik tüm saldırıların, kimden ve/veya nereden gelirse gelsin, bertaraf edilmesi gerektiğini savunur (Tarhan, 2018: 116).

Liberteryen düşüncenin klasik liberalizmden farklılaştığı esas alan liberal değerlerin “haklılaştırılma” şekline ilişkindir. Liberteryenler, bireylerin özgürlük hakkının, bireysel ya da toplumsal refah düzeyi dikkate alınmaksızın bütünüyle objektif ahlâk anlayışına bağlı kalınarak değerlendirilmesi ve desteklenmesi gerektiğine inanırlar. Bu bakımdan özgürlük, bireycilik, piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet temelli liberal değerleri rasyonalist bireyci etik anlayışı kapsamında ve normatif açıdan tanımlamaya çalışırlar (Taner ve Yayla, 2018: 9). Liberteryenlerin liberalizmin bireycilik ve özgürlük ilkelerine sıkı sıkıya bağlı olmaları ve herhangi bir müdahale ortamının oluşmasına müsaade etmemeleri nedeniyle klasik liberalizme göre özgürlüklerin ve barışçıl bir ortamın daha fazla hâkim olduğu bir toplum yapısını planladıkları söylenebilir (Pedersen, 2021: 48-52).

Klasik liberal düşünürler, geniş özgürlük alanlarının mevcut olduğu bir toplumda, birbirinden farklı kişilik yapılarının barış ve huzur içinde hayatlarını idame ettirebilecekleri kurumsal düzenlemeler geliştirirler. Liberteryenizmde ise bireyin özgürlüğü sonsuz ve sınırsızdır. Ancak bu denli geniş bireysel özgürlük alanının bulunduğu, devlete ve onun müdahalesine ihtiyaç duyulmadan ve devletin görevlerinin özel kişilerce karşılanabileceğine inanılan bir toplumda düzen ve barış ortamının nasıl sağlanacağı belirsizdir. Anarşizmin hâkim olma ihtimalinin yüksek olduğu böyle bir düzende adalet ve güvenlik fonksiyonlarının özel güvenlik hizmeti veren kuruluşlarca ne şekilde yerine getirileceğine ilişkin somut ve güçlü verilerle açıklanmaya muhtaç pek çok soru ortaya çıkar.

Bir liberteryen olarak Robert Nozick’te adalet anlayışı

Toplumsal gelir ve gelirin birikimi sonucu oluşan servetin hangi ilkeler çerçevesinde ve hangi ölçütlere göre paylaşılması gerektiği hususu iktisat, siyaset ve hukuk felsefesinin genel ve kolektif çalışma alanlarından birini oluşturur. Maliye disiplini ise daha çok gelirin veya servetin yeniden dağıtılması ve toplumsal refah düzeyinin artırılmasıyla ilgilenir. Gelir dağılımının adil bir şekilde yapılabilmesi ya da iktisadi ve sosyal adaletin sağlanabilmesi amacıyla dengeli bir dağılımın gerçekleşmesi, mali felsefenin de öncelikli araştırma alanlarından birini oluşturur.

Bu bağlamda hukukun ulaşmaya çalıştığı nihai hedefin, toplumsal adaleti gerçekleştirmek olduğu kabul edilirse “gelir dağılımının adalete uygunluğu nasıl sağlanabilir?” sorusuna bir cevap bulmak önem kazanır (Sağlam, 2007: 181). Maliye biliminin ve bunun önemli bir dalını oluşturan mali hukuk kapsamında değerlendirilen vergilendirmenin sosyal amacı; adil ve dengeli bir gelir dağılımının gerçekleştirilmesidir. Peki en adil olan nedir? Bir kişi için adil olan diğer kişi için de adil midir? Bu soruların cevaplanması çalışmanın amacına ulaşmasında yol gösterici niteliktedir (Aral, 2004: 356).

Adalet duygusu, toplumda insanların bireysel yani subjektif özellik ve durumlarına göre belirli ölçütler kullanarak “en adil” olanın bireylere uygulanmasını gerekli kılar. Bu anlamda kişinin yaşı, ailevi ve sosyal çevresi, cinsiyeti, gelir durumu, fiziki engellilik düzeyi ve gelire ulaşabilme kolaylığı gibi ölçütler baz alınarak uygulamalar geliştirilebilir. Diğer bir ifadeyle toplumda dezavantajlı olarak ifade edilebilecek bireylerin öncelikle bu durumlarının adil bir dağılım açısından göz önünde bulundurulması önemlidir. Örneğin engelli olan ya da yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen bir birey ile bu dezavantajları bulunmayan bir bireyin gelir dağılımından aynı oranda (eşit) faydalanması adalet kavramını zedeleyebilir. Bu kapsamda liberal adalet kuramları adil olanın tanımlanmasını yapabilmek için “bireysel hak” ya da “fırsat eşitliği” gibi kavramları kullanırlar, böylece gelir ve servet dağılımından farklı sonuçlar elde etmeyi amaçlarlar.

Robert Nozick’in yetkisel adalet teorisi

ABD’li liberteryen Robert Nozick, 1974 yılında bireylerin hak ve özgürlüklerini her şeyin üstünde tutarak öncelediği “Anarşi, Devlet ve Ütopya” (Anarchy, State and Utopia) adlı eserini yayımlar. Nozick,

bu eserinde, vatandaşı ve meslektaşı olan John Rawls'un "Bir Adalet Kuramı" (A Theory of Justice) kitabında belirttiği düşünceleri eleştirir (Karagöz, 2002: 110).

Nozick, toplumun doğal halinin diğer ifadeyle toplumdaki doğal düzenin anarşi olduğunu ve devletin görevinin söz konusu anarşi ortamını düzene kavuşturabilecek kuralları üretmekle sınırlı kalması gerektiğini öne sürer. Devleti minimalleştiren düşünür, devlete olması gerektiğinden daha fazla görevler yüklenmesi neticesinde bireylerin hak ve özgürlük alanlarının kısıtlanacağını belirtir. Aynı zamanda bireylerin kendileri için karar verebilme haklarının ortadan kalkacağını savunur (Sharma, 2019: 361; Kirmanoğlu, 2012: 21).

Nozick'in "Anarşi, Devlet ve Ütopya" eseri oluşturulduğu dönemin koşullarıyla ilgili olarak iki tartışma konusunu netleştirmeye çalışır. Bu konular, anarşist düşüncenin karşısında minimal devlet anlayışının zorunlu olması ve Rawls'un hakkaniyete dayalı adalet kuramının, bireylere ait hakları ve yetkileri görmezden gelerek meydana getirdiği dağıtıcı ve düzeltici nitelikleri bulunan müdahaleci devlet yapısının ahlâki meşruiyetten uzak olduğudur (Wolff, 2003: 11). Nozick, yeniden dağıtım görevini üstlenen bir devletin ahlâki meşruiyet barındırmadığını savunur ve bu düşüncesini kendisine ait olan adalet kuramı üzerinden açıklamaya çalışır (Nozick, 1974: ix). Dağıtım kelimesi, ekonomik kaynakların ve gelirin bireyler arasında nasıl, ne miktarda ve hangi ölçütlere göre paylaşılması gerektiğini ifade eder ki bu yönüyle maliye disiplinin ve vergilendirmenin sosyal amacına da işaret eder. Diğer bir ifadeyle gelir ve servetin piyasa koşullarında adil dağıtılamaması gerçeğinden hareketle devletin maliye politikası araçlarını kullanarak ikincil gelir dağılımını açıklar. Nozick, bireyin ekonomik kaynakları üzerinde, bireyin iradesi dışında devlet de dâhil başkaları tarafından yapılmaya çalışılan tasarrufları, özgürlükler alanının geniş olduğu bir ortamda yeri olmayan ve anlamsız bir mesele olarak görür. Toplumda özgürlüklerin sonsuz olması halinde her bir birey farklı ekonomik kaynakların sahibi olur ve aralarında gerçekleştirecekleri gönüllü takaslarla karşılıklı faydalarını artırabilir. Bu durumda bireylerin sahip oldukları ekonomik kaynaklar üzerinde özgürce tasarrufta bulunabilme hakkına sahip çıkmış olur. Gelirin ve servetin dağıtımını piyasa tarafından ve sözleşme serbestisi ilkesi kapsamında bireyler arasında yapılan anlaşmalarla ve bu anlaşmaya uygun olarak verdikleri kararlarla şekillenir. Bunun neticesinde bireylerin sahip olduğu gelir veya servetin (mülkün) genel bir ölçüt kullanılarak devlet veya bir başka organizasyon marifetiyle "adil" olması düşüncesiyle yeniden dağıtılması bizatihi adalet kavramının kendisine aykırılık teşkil eder (Nozick, 2000: 204).

Nozick, dağıtım kavramının nesnesinin mülk adaleti olduğunu ve bir mülk dağıtımının yetkisel adalet ilkelerine uygun eylemlerle gerçekleştiği sürece adil bir sonucun doğabileceğini belirtir. Ona göre yetkisel adalet;

- ✓ Mülklerin ilk iktisabı,
- ✓ Mülklerin bireyler arası transferi ve
- ✓ Böylece mülklerin dağıtılmasıyla ilgili adaletsizliğin ortadan kaldırılması (düzeltme) ilkelerinden oluşur (Nozick, 1974: 149-160).

Mülklerin ilk iktisabı, kimsenin sahip olmadığı mülkiyet yani servet unsurlarına ne şekilde, hangi şartlarda ve nasıl ulaşılabileceğini; özel mülkiyetin nasıl geçerli olacağını ifade eder. Mülklerin transferi ilkesi kişinin sahibi olduğu özel mülkiyet unsurlarını bir başkasına devredebileceğini veya bir kişinin başkasının sahibi olduğu bir mülkiyet unsurunu kendi özel mülkiyetine nasıl dâhil edebileceğini açıklar. Nozick, tüm ülkelerin ve toplumların bu ilkelere riayet etmesiyle adil durumun ortaya çıkacağını düşünür. Böylesine homojenliğin sağlandığı bir dünyada mülklerle ilgili adalet ilkesinin aşığıdaki koşulların yerine getirilmesiyle gerçekleşeceğini belirtir (Nozick, 2000: 205).

- ✓ "Bir mülkü, elde etme ile ilgili adalet ilkesine uygun olarak elde eden bir kişi, o mülk üzerinde yetki sahibidir."
- ✓ "Bir mülkü o mülk üzerinde yetki sahibi olan başka birinden, transferle ilgili adalet ilkesine uygun olarak elde eden bir kişi o mülk üzerinde yetki sahibidir."
- ✓ "İlk iki koşulu yerine getirmediği müddetçe hiç kimse bir mülk üzerinde yetki sahibi olamaz."

Düzeltilme ilkesi, bireyin mülkiyetini ilk iktisap tarihinde veya bir başkasına transferinde (devrinde), yukarıda ifade edilen koşullara bireylerin uymamış olması halinde şayet bu ihlal yani adaletsizlik olmasa idi ortaya nasıl bir sonuç çıkabilirdi sorusuna yanıt aramaya çalışır. Örneğin bazı kişiler yukarıda ifade edilen adalet ilkesinin gerçekleşme koşullarını ihlâl ederek çalma ve dolandırma yöntemleriyle ya da başkasının malına el koyma suretiyle kendilerine özel mülkiyet temin etmiş olabilirler. Düzeltilme ilkesi bireyin sahibi olduğunu ileri sürdüğü mülkün edinilen mülkiyetine ilişkin geriye doğru inceleme yapılmasını ve ilk iki ilkede ihlâl durumunun olup olmadığını tespit eder ve menfi tespit halinde adaletsiz hak edişleri tazminat ilkesi ya da cezalandırma yoluyla giderebilir ve ortaya çıkan mülkiyet probleminin çözülmesini sağlayabilir. Yetkisel adalet ilkeleri, bir dağıtımın herkesin mülküyle ilgili yetki sahibi olduğunda adil olabileceğini vurgular. Bireyin kendisine ait mülk üzerinde her türlü iradi tasarrufta bulunabilir olması ve adalet ilkesinin koşullarına sahip olması durumunda adil bir dağıtımdan söz edilebilir. Bireylerin sahip oldukları mülklerde adalet ilkesi işletilmiş ise o zaman toplum genelinde toplam mülk dağılımı da adildir ve netice itibariyle yeniden dağıtıma (ikincil dağıtıma) gerek yoktur (Nozick, 2000: 207). Böyle bir durumda müdahaleci bir anlayış ile adil olmadığı gerekçesiyle yeniden dağıtımın yapılması bireysel özgürlüğe ulaşılması ve bireyin özgürce karar verme hakkı engellenir.

Yöntem

Bu çalışmada, sosyal bilimler alanında en sık kullanılan araştırma tekniklerinden ve nitel bir veri analiz yöntemi olan dokümantasyon tekniği kullanılmıştır. Dokümantasyon analizi yöntemi, dokümana ulaşma, orijinal olup olmadığını teyit etme, dokümanı okuyarak anlama, analiz etme, veriyi kullanma ve elde edilen bilgi ve bulgulardan hareketle mukayeseli sonuçlar çıkartma aşamalarından oluşur (Kıral, 2020: 1).

Bulgular ve tartışma

Robert Nozick'in vergilendirmeye bakış açısı ve vergi adaleti yaklaşımı

18. yüzyılda Fransa'da fizyokrasi düşünce akımının ortaya çıkmasıyla birlikte temel ilke ve kurallarının çerçevesi belirlenmiş olan ve 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar dünya genelinde benimsenerek kendisine yer bulan iktisadi ve felsefi temellere sahip klasik liberalizm anlayışında bireyin özgürlükleri ve söz konusu özgürlüklerin güvence altına alınarak korunması temel ilke olarak kabul edilir. John Locke ve Adam Smith gibi filozofların öncülüğünü yapmış olduğu klasik liberalizm anlayışında bireysel özgürlüklerin bir parçası olarak iktisadi anlamda serbest piyasa ekonomisine vurgu yapılır ve "görünmez el" metaforu üzerinden piyasanın bir düzen için işlediği görüşü benimsenir. Dolayısıyla devlet işleyen piyasa ekonomisine herhangi bir müdahalede bulunarak bu işleyişi aksatmamalı veya bozmamalıdır. Bu doğrultuda Adam Smith öncülüğündeki klasik liberal düşüncesinin maliye disiplinine ve vergilendirmeye karşı görüşlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Ağdemir ve Gürkan, 2019: 470-473):

- ✓ Devlet piyasaya müdahale etmemelidir.
- ✓ Devlet toplumsal düzeni sağlamak diğer bir ifadeyle anarşik bir ortamın oluşmasını engellemek için asli görevleri olan savunma, güvenlik ve adalet hizmetlerini gerçekleştirmelidir. Devletin bu fonksiyonları dışında görev üstlenmesi ekonomiye müdahale anlamı taşır.
- ✓ Devlet toplumdan az miktarda vergi alabilir. Tarafsız maliye anlayışını savunduklarından, devletin vergi uygulamaları da tarafsız olmalıdır. Diğer bir ifadeyle devletin vergi politikaları bireylerin iktisadi (yatırım, üretim ve tüketim) kararlarını etkilememelidir.
- ✓ Adam Smith tarafından 1776 yılında yayımlanan "Milletlerin Zenginliği" kitabında, devletin vergilendirme politikalarına yön ve kapsam belirleyebilmek için temel vergilendirme ilkeleri geliştirilmiştir. Bunlar; adalet ilkesi (ödeme gücü yaklaşımı), kesinlik ve belirlilik ilkesi, uygunluk ilkesi ve iktisadilik ve tasarruf ilkeleridir.
- ✓ Adam Smith'in geliştirdiği vergilendirme ilkelerinden özellikle adalet ilkesi ile vergilendirmede ekonomik anlamda bir eşitliğin sağlanabilmesi için her bireyden ödeme gücü ile orantılı bir vergi talep edilmesi gerektiği anlayışına dayanır.
- ✓ Devlet mümkün mertebe borçlanmamalıdır. Devlet sadece olağanüstü durumlarda borçlanmaya gidebilir. Borçlanma gelecek nesiller üzerinde mali bir yük oluşturur ve düzeni bozar.
- ✓ Devlet bütçesi büyüklükler itibariyle küçük yani minimal ve denk olmalıdır. Bütçenin açık vermesi devletin piyasaya müdahale etmesi anlamına gelir.

Nozick liberal düşüncede olduğu gibi vergilendirmenin her türlüsüne karşı bir duruşa sahiptir (Naqvi, 2018: 55-56; Sampson, 1978: 95). Çünkü o ve liberteryenizme göre “...ekonomik eşitsizlik, zor ve dolandırıcılıkla ortaya çıkmadığı sürece ve serbest piyasada insanların yaptıkları tercihlerle oluştuğu müddetçe, adaletsiz bir durum olarak değerlendirilemez” (Sandel, 2018: 90). Nozick, vergi uygulamaları içinde yer alan ve özellikle modern devlet yapılarında gelirin adil dağılımını amaçlayan gelirin devlet eliyle yeniden dağıtımında önemli bir rol üstlenen artan oranlı gelir ve servet vergilerini bütünüyle reddeder (Elkins, 2010: 80). Düşünür, vergilendirmeye yönelik tartışmaları ekonomik-pragmatik açıdan ziyade ahlâki açıdan açıklamaya çalışır. Ekonomik-pragmatik açıdan vergilendirme açıklanmaya çalışıldığında artan oranlı vergiler, bireylerin artan oranlar nedeniyle devlete gösterebileceği az bir reaksiyon karşısında devletin hazinesine giren vergi miktarını maksimize edebilir. Artan oranlı vergi yapılarında bireylerin marjinal gelirlerine daha fazla vergi oranı uygulanması nedeniyle toplumda zengin olan bireyler nispeten yoksul olan bireylere kıyasla bu durumdan daha az etkilenirler. Hatta toplumda zengin olan bireyler artan oranlı vergiler uygulanarak gelir veya servetin yeniden dağıtımı şeklinde gerçekleşen toplumsal sosyal dayanışmadan memnuniyet duyarlar. Artan oranlı gelir ve servet vergileri ile toplanan vergi gelirinin yeniden dağıtımını amacıyla kullanıldığında güvenlik ve savunma hizmetleri daha kaliteli olacaktır, bu durumdan doğal olarak zenginler de faydalanabilir (Nozick, 2002: 39-41). Dolayısıyla adaleti sağlayabilmek için gelir ve servetin artan oranlı vergiler uygulanmak suretiyle devlet eliyle yeniden dağıtımını, beklenen ve istenilen sonucu yani adil dağılım sonucunu ortaya çıkarmamış olacaktır. Dahası zengin olan bireylerin artan oranlı gelir ve servet vergilerinin uygulanması durumunda vergiden kaçınma eğilimleri yükselebilir ve vergi cennetlerine yönelebilirler. Gelir ve servetin artan oranlı vergileme ile yeniden dağıtılmaya çalışılması mal ve hizmet tüketimini cazip hale getirerek üretken sermaye yatırımlarını sınırlandırabilir. Yani uzun vadede hem toplumun yaşam standartları hem de ekonomik büyüme düşebilir (Svoboda, 2016: 69-79).

Artan oranlı vergilendirmeye karşı en etkili ve eleştirel yaklaşımlardan birini Nozick öne sürer: *“Birisinin emeğinin sonuçlarını zorla almak o kişinin zamanından zorla almaya ve onu çeşitli aktiviteleri yapmaya yönlendirmeye eş değerdir. İnsanlar, sizi belli işleri belli bir süre için karşılıksız yapmaya zorlarsa, bu insanlar ne yapacağınıza ve yaptığınız işin amaçlarının kendi kararlarınızdan ayrı amaçlara hizmet edeceğine karar verir. Bu...onları sizin sahibiniz yapar ve onlara sizin üzerinizde bir mülkiyet hakkı verir”* (Nozick, 1974: 172).

Bu durum doğrudan liberteryenizmin odak noktasında bulunan bir ahlaki noktayı işaret eder: Kendi kendinin sahibi olma. Liberteryen felsefenin bu görüşü şöyle açıklanabilir: Bir kişi kendinin sahibi ise doğal olarak emeğinin de sahibidir veya sahibi olmalıdır. Biri (insan, devlet vb.) diğerine çalışmasını emredebiliyorsa emreden diğerinin sahibidir, bu kişi de onun kölesi gibidir. Eğer kişi emeğinin sahibiyse emeğinden kazandığının da sahibidir veya sahibi olmalıdır. Başka biri (insan, devlet vb.), bu kişinin emeğinden elde ettiği kazançta sahipse bu unsur hem o kişinin hem de emeğinin sahibidir. Bu nedenle Nozick’e göre zenginlerin vergilendirilmesi onların haklarının ihlal edilmesi demektir. Bir başka deyişle bu tür bir uygulama devletin ya da toplumun vergilendirilen zenginlerin sahibi oldukları anlamı taşır. Diğer yandan en ağır gelir vergisiyle bile zenginlerin gelirlerinin tamamı alınmaz. Nozick’e göre minimal devlet sınırlarını aşan hizmetleri karşılamak için ödemek zorunda kalınan vergiye tekabül eden oranda devlet bireylere sahiptir (Sandel, 2018: 99).

Bununla birlikte düşünür, artan oranlı gelir ve servet vergilerinin devletin bireylere bir dayatması olduğunu ve zor şartlarda para kazanmaya çalışan insanların kısmi köleleştirilmesi anlamına geldiğini savunur. Nozick’e ve liberteryenlere göre “yeniden dağıtımcı vergiler zorlayıcıdır hatta hırsızlıktır” (Sandel, 2018: 93). Devlet bunu yeniden dağıtım adı altında meşrulaştırmaya çalışır. Nozick kitabında, artan oranlı gelir ve servet vergileri uygulamalarını “bireyin çalışması ile elde ettiği meyvelerin bir kısmının devlet tarafından gasp edilmesine” benzetir. Bireyin zor şartlarda gelir ve servet sahibi olduğu için ödüllendirilmesi gerekirken artan oranlı gelir ve servet vergi uygulamaları ile birey adeta cezalandırılır (Nozick, 2004: 63; Rodgers, 2015: 5). Daha önce de ifade edildiği gibi Nozick’e göre her bir bireyin toplumdaki diğer bireylere karşı özel mülkiyeti üzerinde egemenliği bulunur, dolayısıyla birey kendisine ait mülkiyeti üzerinde her türlü kararı verme özgürlüğüne sahiptir. O, bireyin özel

mülkiyeti üzerinde her türlü tasarruf hakkına ve karar verme yetkisine sahip olmasına “öz sahiplik” ismini verir (Bird-Pollan, 2013: 4-18).

Bununla birlikte Nozick, refah devleti yaklaşımını reddeder. Refah devleti yaklaşımı, devletin paternalistik bir tavırla iktidar alanları altındaki bireyler üzerinde, onlar adına istek, ihtiyaç ve seçimlerde bulunarak kendisince doğru olanı birey için belirleme amacı taşır. Bu nedenle düşünür yaklaşımın verimsizliği ve hataları desteklediğini belirtir. Ona göre refah devleti yaklaşımı bireyin devlet tarafından bir vatandaş olarak kabul edilmesinden ziyade bireyi bir köle olarak görmesine yol açar. Bu düşünce ve tutumların hepsi bireyin özgürlüğüne pranga vurulması anlamına gelir ve tamamen ahlâksızlıktır. Bireysel haklar tüm bireyler açısından birer ayrıcalıktır. Bireyler bu haklarını istediği şekilde sonuna kadar kullanabilme özgürlüğüne sahiplerdir. Bu anlamda o, iktisadi adalet veya toplumsal adaletin sağlanabilmesi için bireysel hak ve özgürlüklere devletin müdahale etmemesi görüşünü destekler (Svoboda, 2016: 69-79). “Emniyet kemeri ve motosiklet kaskı kullanma zorunluluğu bunun için iyi örneklerdir. Bir motosiklete kask takmadan binmek dikkatsizlik olsa da ve hatta kask yasaları hayat kurtarıp ciddi yaralanmaları önlese de liberteryenler bu tür yasaların bireyin riske etmek istediği şeye karar verme hakkını ihlal ettiğini savunur. Motosiklet sürücüsü, üçüncü şahsa zarar vermediği ve kendi sağlık masraflarından sorumlu olduğu sürece devletin bu sürücülerin kendi vücutları ve hayatları ile ilgili alacakları riske karışma hakkı yoktur” (Sandel, 2018: 92).

Peki Nozick’e göre ekonomide adil olan nedir? Ona göre kanunlara aykırı yollarla kazanılmış bir gelirle başlamak şartıyla serbest piyasa sistemine ilişkin rasyonel nitelikteki herhangi bir dağıtım, ortaya çıkan sonucun eşit olmasına bakılmaksızın adil kabul edilmelidir (Nozick, 1995: 85). Buna karşın düşünür, günümüzde ekonomik pozisyonlarını belirleyen ilk geçişlerin adil ya da yasal olup olmadıklarını tespit edebilmenin çok zor olduğunu iddia eder. Ona göre bugün sahip olunan gelir, servet veya refahın ilk kazanımlarını yani asırlar öncesindeki geçişleri bilebilmek kolay değildir (Hahnel, 2005: 36). Şayet bunlar bilinebilirse ancak o zaman vergilendirme gibi yöntemlerle adaletsizliklere çözüm üretilebilir. Nozick burada eşitliğin bir amaç olmadığını belirtir. Geçmişteki hataları düzeltmek için vergilendirme, tazminat ve diğer araçlara başvurulabilir. Yani ona göre ekonomik eşitsizlikler üzerinde durulması gereken bir problem değildir (Sandel, 2018: 93-96).

Robert Nozick’in vergi adaleti anlayışına bir eleştiri

Çağdaş devlet yapılarında, sosyal adalet dengesini gözetmek en önemli kaidelerden birini oluşturur. Sosyal adalet dengesi, özellikle toplumda yaşayan bireyler arasında gelir dağılımında en iyi dağılımı bulma çabası olarak ifade edilir. Bu pratikle devletler toplumsal vatandaşlık duygusuyla hareket ederek egemenliği altındaki her bir birey için gerek kamusal hizmet sunumunda gerekse vergilendirmede dengeyi gözetmek durumundadırlar. Toplumdaki bireyler arasında adil bir vergi dağılımının gerçekleştirilerek vergi yükünün tüm bireylere dengeli aktarılması çabası, devletlerin mali politika amaçları içinde ilk sıralarda yer alır.

Vergilendirme ile ilgili uygulamalar bireylere parasal yükümlülükler getirdiğinden ve bireysel hak ve özgürlüklere bir müdahale aracı olarak görülebileceğinden hukuk devleti anlayışı içinde çağdaş devlet yapılarında, vergi ile ilgili düzenlemelere öncelikle ülkelerin anayasalarında yer verilir. Böylece devlet yönetiminde bulunan yürütmenin, bireylerin aleyhine olabilecek keyfiyetinin önüne geçilmesi amaçlanır. Başka bir deyişle vergi ödevinin usulüne ilişkin temel şartların anayasalarda düzenlenmiş ve belirtilmiş olması, devletlerin belirli mali kurallar çerçevesinde sınırlandırılmalarını ve bu doğrultuda hareket etmelerini mümkün kılar.

Vergilendirmede toplumsal adaletin sağlanabilmesi başka bir ifadeyle devletlerin vergilendirmede toplumdaki tüm bireylerin eş zamanlı olarak olası refah kayıplarını değerlendirmesi, hem sosyal devlet hem de hukuk devleti anlayışının bir tezahürü olarak görülebilir. Vergilendirmede “ödeme gücü ilkesi” bu yaklaşımın bir sonucu olarak günümüzde de geçerliğini korur. Ödeme gücü ilkesinin gereği olarak bireylerin vergi ödeme güçlerine ulaşmada kullanılan mali yöntemlerden en önemlileri “ayırma ilkesi” ve “artan oranlılık” olarak ifade edilebilir.

Ayırma ilkesinde üretim faktörlerinden olan emek ve sermaye faktörlerine aynı vergilendirme koşullarının uygulanmaması gerektiği belirtilir. Burada olması gereken farklılık her iki üretim faktörünün gelire ulaşmalarının yani gelir elde etme kabiliyet ve kapasitelerinin aynı olmamalarından kaynaklanır. Emek sahibinin gelir elde ederken fiziki güç ve kabiliyetini kullanması gerekirken sermaye sahibinin böyle bir zorunluluğu yoktur. Örneğin kişi sermayesini bir bankada vadeli mevduat hesabına yatırarak herhangi bir uğraş göstermeden yüksek kazanç sahibi olabilir. Dolayısıyla vergi adaletinin tesis edilebilmesi için her iki faktör arasında vergilendirmede eşit bir uygulamaya gidilmesi bireyler arasındaki gelir dağılımı farklılığının bir uçuruma dönüşmesine neden olabilir.

Yine ödeme gücü ilkesinin bir sonucu olarak görülen ve bireylerin ödeme güçlerine ulaşılmalarında ve gelirin yeniden dağıtımında anahtar işlevi gören “artan oranlılık” ilkesinden bahsedilebilir. Buna göre çağdaş devletler toplumsal gelir ve servet dağılımını dengeleyebilmek ve her bir bireyin yaşam standardını koruyabilmek için gelir ve gelirin bir sonucu olarak ortaya çıkan servet üzerinden alınan vergilerde bu ilkeyi benimserler. Bu ilkeye göre kişilerin gelir ve servet düzeyleri yükseldikçe daha yüksek oranlarda vergilendirmeye tabi olmaları esas kabul edilir. Bu şekilde gelir ve servet düzeyi artanlardan daha fazla vergi alınarak gelir ve servet düzeyi artmayanların durumu ve hakları korunmaya çalışılır. Gelir ve servet durumu yüksek olanlardan diğerlerine göre fazla tahsil edilen vergiler, gelir ve servet durumu nispeten düşük olan kesime daha fazla kamusal hizmet sunulabilmesi için yapılması gereken harcamaların finansmanında kullanılır. Böylelikle hem vergi adaletinin hem de gelir dağılımında adaletin sağlanması amaçlanır. Aşağıda Tablo 1’de artan oranlı bir vergi tarifesi örneği verilmiştir.

Tablo 1: Artan oranlı gelir vergisi tarifesi örneği

Gelir dilimleri (TL)	Vergi oranı (%)
30.000 TL’ye kadar	% 15
30.001 – 60.000 TL arası	% 20
60.001 – 120.000 TL arası	%30
120.001 – 300.000 TL arası	% 40
300.000 TL’den fazlası	% 45

Kaynak: Tablo 1’deki veriler örnek olarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıda verilen artan oranlı gelir vergisi tarifesi dilim usulü artan oranlı tarifeye uygun bir örnektir. Gelir dilimleri arttıkça, gelir dilimine isabet eden vergi oranlarının da arttığı görülmektedir. Dolayısıyla, daha yüksek gelir elde edenlerden diğer bir ifadeyle ödeme gücü daha yüksek olan kişilerden artan oranlarda vergi alınmaktadır. Böylelikle, sosyal adaletin temini açısından artan oranlı vergi tarifesi yapılarının daha uygun olduğu söylenebilir. Tablo 1’de verilen örnekte, Robert Nozick ve minimalist devlet anlayışını diğer savunan iktisatçıların savundukları düz oranlı vergi tarifesi uygulandığında, kişilerin artan gelir düzeyine ve ödeme gücüne rağmen sabit bir vergi oranı uygulanması söz konusu olacaktır. Bu da gelirden bağımsız olarak herkesin aynı oranda vergi ödemesi anlamına geleceğinden, sosyal adaleti sağlama bakımından kıyasla daha başarısız bir sonucun ortaya çıkması demek olacaktır.

Nozick’in vergi anlayışının Türk vergi ödevi açısından tartışılması

Bu anlamda, Türkiye Cumhuriyeti 1982 tarihli Anayasa’sının Siyasal Haklar ve Ödevler kapsamında bulunan 73. maddesinin başlığı “Vergi Ödevi”dir. Söz konusu maddenin başlığından da anlaşıldığı üzere vergi toplumdaki tüm bireyler açısından bir yükümlülük olarak tarif edilerek, devlete vergi ödeme yükümlülüğü tüm vatandaşlara dağıtıldığı gibi aynı zamanda kanuni bir zorunluluk olarak belirtilir. Anayasanın 73. maddesi toplam dört fıkradan oluşur ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin egemenliğine dayanılarak bazı temel vergilendirme ilkelerini tanımlar. Madde kapsamındaki dört fıkra aşağıdaki gibidir.

- ✓ “Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.”
- ✓ “Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.”
- ✓ “Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.”
- ✓ “Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülüklerin muafık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir.”

İlk fıkrada, vergi ödevinin toplumdaki “herkese” yüklendiği belirtilir. Soyut anlamda vergi yükümlülüğü anayasa gereği toplumdaki herkese ve her bireye hiçbir kişi, grup ve zümre ayrımı yapılmaksızın yüklendiği için bu ilke “vergilelendirmede genellik ilkesi” olarak da bilinir. Madde ve fıkra hükmünün “ödeme gücü ilkesi” çerçevesinde “mali güç” kavramına atıfta bulunduğu görülür. Kanun koyucu verginin bireylerin veya kişilerin ödeme güçlerinden ziyade mali güçlerine göre alınmasının vergi adaletinin sağlanabilmesinde daha yeterli ve daha etkin olabileceğini düşünür denebilir. Mali güç kavramı, bireylerin veya kişilerin sadece nakdi mal varlığını kapsamamakta aynı zamanda nakdi olmayan mal varlıkları üzerinden de vergi istenebileceğini/alınabileceğini hüküm altına alır. Dolayısıyla mali güç kavramı ödeme gücü kavramını da kapsamakla birlikte daha geniş bir anlama sahip olur. Anlaşılacağı üzere kanun koyucunun gelir ve servet dağılımında adaleti tesis etme amacı güttüğü söylenebilir. Bu yönüyle “vergilelendirmede adalet” ilkesine atıf yapıldığı belirtilebilir.

İkinci fıkrada toplumu oluşturan bireyler veya kişiler arasında vergi yükünün adil ve dengeli dağılımının devlet eliyle yapılmasının hem maliye politikaları açısından hem de maliye politikalarının önemli bir parçasını oluşturan vergi politikaları açısından “sosyal amaç” olarak kabul edildiği ifade edilir. Burada devletin maliye politikaları ile topyekün toplumsal refah artışını hedeflediği ve bireylerin refah seviyeleri üzerinde bir dengeyi sağlamayı bir kural olarak benimsediği belirtilebilir. Bu fıkra çağdaş vergi adaleti anlayışının bir tezahürü olarak yorumlanabilir. Başta Robert Nozick olmak üzere liberteryenlerin savduklarının aksine bu durum sosyal dengeyi gözetebilmek için “artan oranlı” vergilerden yararlanılmasına ihtiyaç duyulduğunu gösterir. Düz oranlı vergi yapısının sosyal refah dengesini gözetmesi ve bu doğrultuda sonuçlara neden olması güçtür. Bilakis toplumdaki bireyler arasında gelir ve servet dağılımının adil olmamasına ve bireyler arasında uçurumun genişlemesine neden olabilir.

Üçüncü fıkrada “verginin kanuniliği” ilkesinden bahsedilir. Vergi, resim, harç gibi toplumdaki birey veya kişilere yüklenen ve onların gelir ve servet durumlarının kısmen de olsa azalmasına yol açabilen yükümlülüklerin idarenin olası keyfi uygulama ve yaklaşımlarından uzak tutulabilmesi için kanunilik prensibi hüküm altına alınır. Bu madde hükmü aynı zamanda vergilelendirme yetkisinin kanun koyucu sıfatına sahip olan meclise ait olduğunu tanımlayarak vergiye ilişkin her hususun kanuna dayandırılmasını zorunluluk haline getirir.

Dördüncü ve son fıkrada vergilelendirmeye ilişkin muafiyet, istisna, indirim ve oranlara ilişkin ve bunlarla kısıtlı olmak üzere meclisin idareye yetki devri yapabileceği belirtilir. Bu dört hususta vergi kanunlarının belirlediği sınırlar çerçevesinde Cumhurbaşkanı tarafından kararname ile düzenleme yapılabileceği hüküm altına alınır. Başka bir ifadeyle idare, vergilelendirmeye yönelik olarak kanunla sınırlı bir hareket alanı elde eder. Yukarıda da ifade edildiği gibi vergilelendirmeye ilişkin bu dört husus kişilerin gerçek ödeme güçlerinin tespitinde birer araç olarak kullanılabilir ve adil bir vergi düzeninin tesisi için etkinlik sağlayabilir.

Şunu ifade etmek gerekir ki, çağdaş devlet yapılarında, gelir ve servet dağılımında adaletin tesisi için gerekli olan adil vergi dağılımının Nozick’in ifade ettiği gibi düz oranlı bir vergi yapısıyla gerçekleştirilmesi mümkün ve gerçekçi görülmemektedir. Aksine bireylerin gelir ve servet unsurlarından artan oranlı vergilerin alınmasıyla devletin gelirin ve servetin yeniden dağıtımlarını gerçekleştirerek sosyal gelir ve servet dengesini sağlamaya çalışması günümüzde bir zorunluluk olarak ortaya çıkar. Türk vergi sistemine bakıldığında, gerçek kişilerin gelirleri üzerinden alınan gelir vergisinin (Mutlu, Arslan ve Kartalçı, 2014: 58) ve kişilerin servetlerinin vergilelendirmeyi amaçlayan veraset ve intikal vergisinin artan oranlı bir yapıya sahip oldukları görülmektedir. Böylelikle, toplumsal gelir ve servet dağılımının, devlet eliyle ve vergi politikalarıyla iyileştirilmesi amaçlanmaktadır.

Sonuç ve öneriler

Klasik liberal düşünce açısından bireysel hak ve özgürlüklerin devlet müdahalesi olmaksızın kullanılması esastır. Bu düşünce, devletin görevlerini savunma, adalet ve güvenlik hizmetlerini gerçekleştirme ile sınırlandırır. Devletin bu hizmetleri gerçekleştirebilecek düzeyde finansman elde etme çabasını ise meşru kabul eder. Devletler sınırlı fonksiyonlarını yerine getirirken finansman kaynağı olarak sınırlı vergi tahsilatında bulunabilirler. Diğer bir ifadeyle bu fonksiyonların yerine

getirilmesinde sınırlı vergi temin edebilmeleri dışında borçlanma dâhil başka bir kaynak temini uygun görülmez. Çünkü bu durum devletin piyasaya müdahalesi anlamına gelebilir. Devletin sınırlı vergilendirme yetkisini, bireylerin veya kişilerin “ödeme güçlerini” dikkate alarak özellikle artan oranlı vergiler gibi araçlarla kullanması adil bir vergi dağılımı sağlar. Böylece gelir ve servet dağılımında dengeli bir dağılım gerçekleşir. Artan oranlı vergi yapılarıyla gelir ve servet, devlet eliyle “yeniden dağıtım” tabii tutulur ve toplumsal vergi adaleti sağlanır.

Nozick’in öncülüğünü yaptığı liberteryanizmin çıkış noktası klasik liberal anlayışa dayandırılır. Buna karşın liberteryanizm, bireysel hak ve özgürlüklerin koruma altına alınması ve bunlar üzerindeki tasarruf yetkisinin bireyin kendisine bırakılmış olması dışındaki görüşlerde liberalizmden farklılaşmaya başlar. Liberteryenlere göre devlet, asli görevlerini her zaman değil de toplumda bireylerin özel mülkiyet hakları başta olmak üzere, hak ve özgürlüklerine bir saldırı olması durumunda kullanılmalıdır. Diğer bir ifadeyle devlet, toplumda bir anarşi durumu söz konusu olduğunda kendisinin malvarlığına saldırı gerçekleşen bireyi korumak için devreye girebilir. Hatta bu fonksiyonun devlet dışında başka bir özel kuruma bırakılması daha uygun olur.

Öte yandan Nozick, gelir ve servetin devlet eliyle artan oranlı vergiler gibi mali araçlarla topluma “yeniden dağıtımını” bir ahlâksızlık olarak ifade eder ve buna tamamen karşıt bir tutum sergiler. Dahası, artan oranlı vergi uygulamalarının toplumdaki gelir ve servet adaletsizliğini daha da artırdığını savunur. Devletin sınırlı vergilendirme yetkisini düz oranlı vergilerle kullandığı takdirde vergi adaletinin tesisinin mümkün olabileceğini belirtir.

Çağdaş devlet yapılarının mali fonksiyonları açısından bakıldığında, Nozick başta olmak üzere liberteryenlerin görüşlerinin gerçeklikten uzak olduğunu öne sürülebilir. Günümüzde anayasal hükümlerle desteklenen sosyal devlet yaklaşımlarının ağırlık kazanması, sosyal adaletin sağlanabilmesi açısından kişilerin gelir ve servet durumları da dâhil olmak üzere devletlerin müdahaleci fonksiyonlarını ön plana çıkarır. Özellikle vergi adaletinin dengeli bir biçimde topluma yayılması, kişilerin gelir ve servet dağılımlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkiler. Zengin ve fakir arasındaki eşitsizliğin azaltılabilmesi ve dezavantajlı kesimlere asgari bir hayat standardının sağlanabilmesi için gelir ve servet üzerinden alınan artan oranlı vergi politikasının başka bir politika ile ikame edilebilmesinin en azından şu an için mümkün olmadığı söylenebilir. Fakat gelir ve servet unsurları üzerinden alınan artan oranlı vergi tarifelerinin sertliği veya yumuşaklığı her zaman tartışılabilir ve en iyisini bulabilmek için çaba sarf edilebilir. Kaldı ki devletlerin mali politikalarının önemli parçasını oluşturan vergi politikalarının mutlak geçer bir kural olmadığı ve zamanın ruhu kapsamında değerlendirilerek değiştirilebileceği ortadadır.

Sonuç olarak Robert Nozick’in temsil ettiği liberteryanizmin günümüz sosyal ve iktisadi gerçeklikleri ile bağlantısının kopuk olduğu belirtilebilir. Klasik liberal düşüncenin liberteryanizmden tarihsel olarak daha önce ortaya çıkmış olmasına rağmen vergilendirme ile ilgili temel ilkelerin günümüz toplumlarında benimsendiği bilinmektedir. Bu durum da Nozick’in özelinde liberteryanizmin önemli argümanlarla bir vergi anlayışı geliştirmesine rağmen bu düşüncelerin pratik hayatta genel geçer uygulanabilirliğinin olmadığı görülür. Ayrıca Nozick’in bireyselliği bencillığe dönüştürerek “yeniden dağıtım” ile “artan oranlı vergilere” karşı olması ve “yoksulluk” gerçeğini gözardı etmesi önemli bir eleştiri noktası olarak ortaya çıkar.

Kaynakça

- Ağdemir, Z. ve Gürkan, C. (2019). Adam Smith’ten neoliberalizme vergi adaleti: Ödeme gücü ve fayda yaklaşımlarının kavramsal, kuramsal ve ülke uygulamaları bağlamında bir incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 74 (2), 465-510.
- Alan, N. B. (2016). Robert Nozick ve liberteryenizme genel bakış. 01.06.2021 tarihinde <http://www.academia.edu> adresinden erişildi.
- Aral, V. (2004). *Hukuku bilim yapan nedir? İnsan özgür mü?* İstanbul Barosu Yayınları.
- Biber, A. E. (2008). Değişen devlet anlayışı, müdahalecilik ve piyasa ekonomisi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (16), 60.

- Bird-Pollan, J. (2013). Death, taxes, and property (rights): Nozick, libertarianism and the estate tax. *Law Faculty Publications, University of Kentucky*, 4-18.
- Brennan, J. (2004). Illiberal liberals: Why high liberalism is not a liberal view. *Review Journal of Political Philosophy*, 59- 103.
- Davies, S. (2008). General introduction. R. Hamowy (Ed.). *The encyclopedia of libertarianism* içinde (ss. 1-20). Sage Publishing.
- Elkins, D. (2009). Taxation and the terms of justice. *University of Toledo Law Review*, vol. 41, pp. 73-105.
- Erdoğan, M. (2009). Liberalizme yeniden bakış: Tarihi ve felsefi temeller. *Liberal Düşünce Dergisi*, 56, 7-31.
- Freeman, S. (2001). Illiberal libertarians: Why libertarianism is not a liberal view? *Philosophy and Public Affairs*, 30 (2), 105-151.
- Hahnel, R. (2006). *İktisadi adalet ve demokrasi: Rekabetten işbirliğine* (A. Yavuz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Karagöz, Y. (2002). Robert Nozick kimdir? 10.12.2020 tarihinde libertedownload.com adresinden erişildi.
- Kırmanoğlu, H. (2012). *Kamu ekonomisi analizi*. Beta Yayınevi.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 1.
- Naqvi, S. N. H. (1994). *İslam, ekonomi ve toplum* (M. Ozan, Çev.). İktisat Yayınları. 2018.
- Nozick, R. (2000). *Anarşi, devlet, ütopya* (A. Oktay, Çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2015.
- Nozick, R. (2002). Distributive justice. D. Matravers and J. Pike (Ed.). *Debates in contemporary political philosophy* içinde (ss. 67-107). Routledge.
- Nozick, R. (1974). *Anarchy, state and utopia*. New York Basic Books.
- Nozick, R. (1995). *The nature of rationality*. (3. Bs). Princeton University Press.
- Nozick, R. (2004). The entitlement theory of justice. C. Farrelly (Ed.). *Contemporary political theory: a reader* içinde (ss. 61-68). Sage Publications.
- Mutlu, A., Arslan, A. ve Kartalçı, K. (2014). Gelir vergisi açısından Türkiye ve Belçika'nın karşılaştırılması. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5 (2), 58.
- Pedersen, J. (2021). *Distributive justice and taxation*. Routledge.
- Preetika, S. (2019). Tax being just or unjust: a study of taxation as an institution of justice. *J. Rev. and Res. Social Sci.* 7(2), 359-364.
- Rodgers, L. (2015). Death, taxes, and misinterpretations of Robert Nozick: Why Nozickians can oppose the estate tax. *Libertarian Papers*, 7, 1, 1-17.
- Sağlam, R. (2007). Liberal adaletin iki farklı görünümü: John Rawls ve Robert Nozick "hakkaniyet olarak adalet" eleştirisinden "yetkisel adalet" eleştirisine. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11 (1-2), 181.
- Sampson, G. (1978). Liberalism and Nozick's minimal state. *Cambridge University Press*, 87 (345), 93-97.
- Sandel, M. J. (2018). *Adalet: yapılması gereken doğru şey nedir?* Eksi Yayınları.
- Svoboda, V. (2016). Libertarianism, slavery and just taxation. *Humanomics: the International Journal of Systems and Ethics*, 32 (1), 69-79.
- Taner, A. ve Yayla, A. (2018). Liberteryen teoride özgürlüğün ve siyasetin sınırları. *Liberal Düşünce Dergisi*, 23 (91-92), 8-9.
- Tarhan, B. B. (2018). Anarko kapitalizm üzerine ikinci inceleme: Piyasa anarşizminde güvenlik ve hukuk hizmetleri. *Liberal Düşünce Dergisi*, 23 (89), 116.
- Wolff, J. (2003). *Robert Nozick: Property, justice and the minimal state*. Polity Press.

Etik kurul onayı

Makalede araştırma konusunun teorik olması sebebi ile bu araştırma etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

Araştırmacıların katkı oranı beyanı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.